

The image shows two insect hotels, which are wooden structures with various holes and compartments for insects to live in. They are mounted on a wooden post in a grassy field. A wire fence is visible in the foreground. The background is a dense forest of green trees under a clear sky. The text is overlaid on the left side of the image.

INVENTARISATIE INSECTENHOTELS
DE ONTGINNING - HEEZE
2021

INHOUDSOPGAVE

Contactgegevens	3
Dankwoord	3
Achtergrond	3
Locatie en overzicht insectenhôtels	5
2021: weinig activiteit in de insectenhôtels	7
Rosse metselbij	9
Kauwende / zwartbronzen metselbij	11
Broedparasieten	13
Kijkbuisjes	15
Zeer zeldzame groefkopveldwesp	17
Hommels en bosbessen	19
Meer liefhebbers van bosbessen	21
Grijze zandbij	23
Grijze zandbij en wilgen	25
Tweehuizige wilgen	27
Wilgen en bijen	29
Wilgen en vliegen	31
Roodgatjes	33
Wie zit er aan de berkenblaadjes?	37
Sporkehout	39
Graafwespen op sporkehout	41
Dagactieve nachtvinders	43
Groentjes	45
Spinnen	49
Vervolg	51

Tekst en foto's
Annemiek van Dijk

CONTACTGEGEVENS

Annemiek van Dijk

DANKWOORD

Dank aan de volgende organisaties voor hun hulp bij de totstandkoming van project insectenhôtels:
Stichting Stimulering Natuurprojecten omgeving Eindhoven (SSNOE), Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, IVN Veldhoven Eindhoven Vessem en J.A. van Straten Bouw.

Dank ook aan alle mensen binnen IVN Heeze-Leende die fantastisch meegeholpen hebben bij de realisatie en het onderhoud van de insectenhôtels.

Voor hulp bij de determinatie van in dit rapport genoemde soorten gaat mijn dank uit naar Piet Tutelaers voor een check van de spinnen en naar de vrijwilligers bij waarneming.nl. Ook dank aan leden van de Insectenwerkgroep van het KNNV Eindhoven en NEV sectie Hymenoptera voor het delen van hun kennis en ervaring.

ACHTERGROND

Op 19 april 2018 zijn er op initiatief van cursusteam IVN Heeze-Leende 12 insectenhôtels geplaatst aan de Ontginning in Heeze. Sindsdien zijn geregeld bezoeken gebracht om meer te weten te komen over insecten in en rondom deze hôtels. Dit resulteerde in de volgende jaarlijkse rapporten (te downloaden van de website van IVN Heeze-Leende):

Wandelroute ROOD 4 km

LEGENDA HOTELS
paalnummer
boven/onder
orientatie

LEGENDA SOORTNAMEN
Nederlandse soortnaam
Latijnse soortnaam

Namen van zeldzame soorten
worden in rood weergegeven

Zeldzaam
zz

Zeer zeldzaam
zzz

LOCATIE EN OVERZICHT INSECTENHOTELS

De insectenhôtels zijn te vinden aan de Ontginning, op de rand van de Herbertusbossen en de Strabrechtse Heide, nabij het Freulelaantje. Ze zijn te voet te bezoeken vanaf de parkeerplaats aan de Boschlaan in Heeze. Rijd vanaf de Kapelstraat circa 1,2 km op de Boschlaan. Bij de splitsing rechts aanhouden, ga door tot voorbij het kasteel. Volg vanaf de parkeerplaats de rode wandelroute van circa 4 kilometer langs de Ontginning.

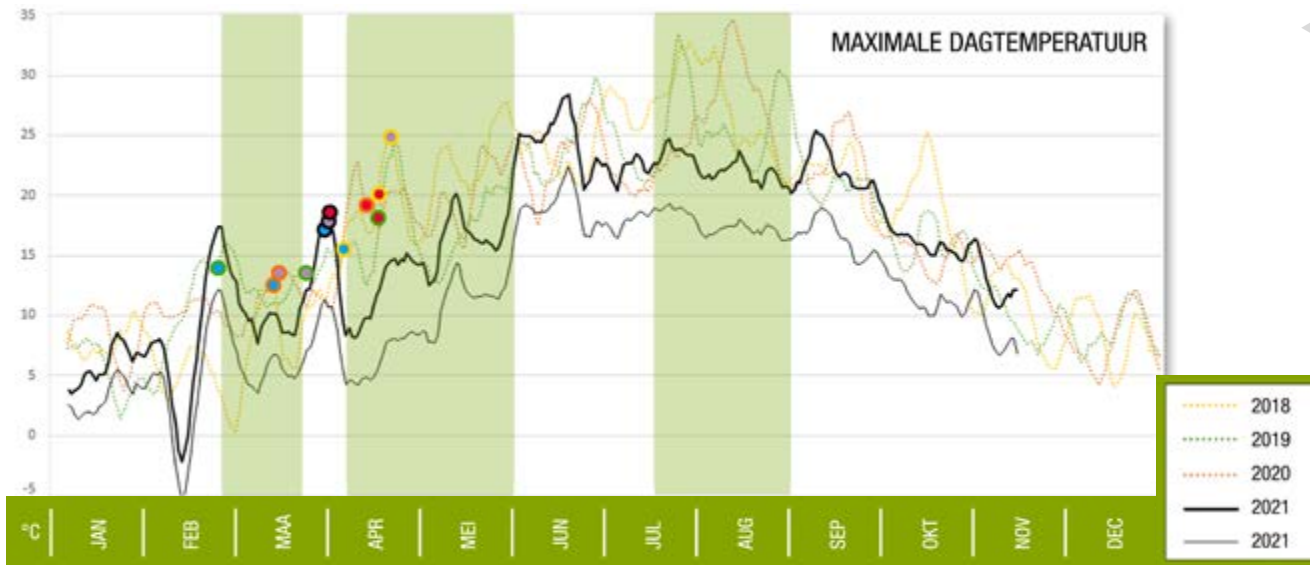
Voor een overzicht van de hotels, zie de foto's hieronder. De hotels zijn gevuld met diverse materialen:

- Leem
- Stengels van riet, bamboe, vlier, kaardebol, virginische ereprijs en andere stengels met zachte kern of hol
- Houtblokken en stammen van verschillende harde (o.a. Wengé) en zachtere houtsoorten (o.a. grenen)

Het rode hotel 6 illustreert welke materialen weinig of niet gebruikt worden door insecten en bevat daarom ook andere materialen zoals gasbeton, baksteen, dennenappels, houtkrullen en schors. Deze materialen worden niet aanbevolen voor insectenhôtels.

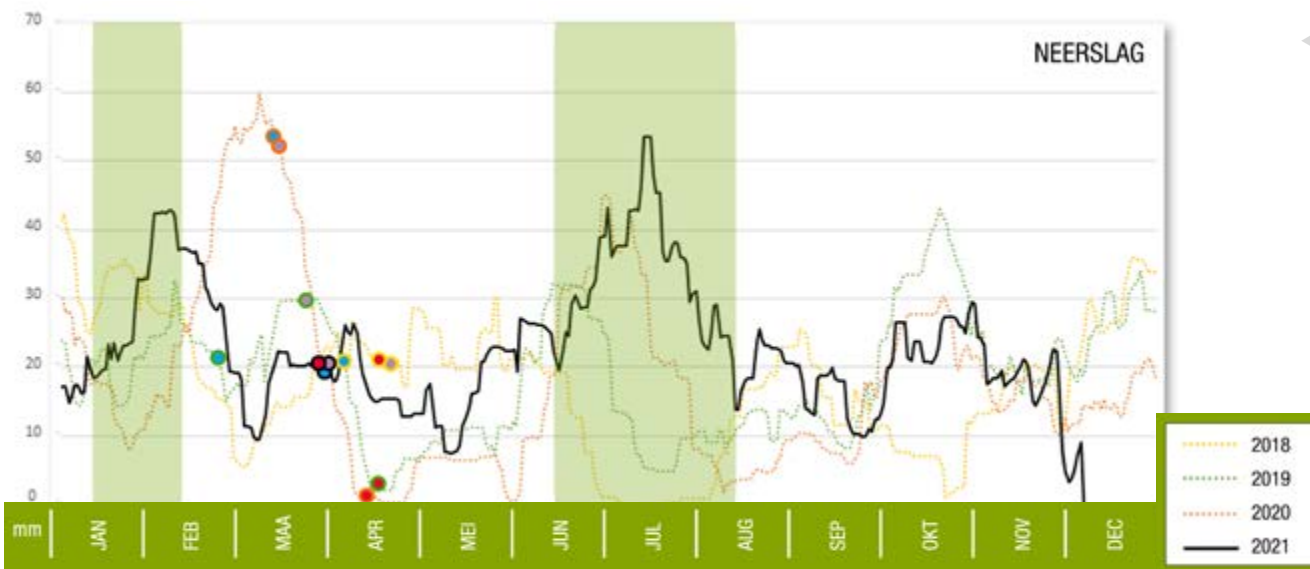
Noot: hotel 4 boven en 4 onder zijn begin 2019 omgewisseld om de kijkbuisjes beter toegankelijk te maken voor kinderen.

Koude na plotselinge temperatuurspiek in feb

Koude april en mei na warmtepiek eind maart

Half jul - begin aug koud

Half jan - half feb nat

Half jun - half aug nat

Maximum dagtemperatuur in 2021 (vergeleken met 2018 t/m 2020) Door de koude periodes na de twee warmtepieken eind februari en eind maart zijn met name veel wespenkoninginnen overleden*. In de koude lente- en zomermaanden vlogen bijen en wespen minder en leefden ze waarschijnlijk korter.

Zwevend 7-daags gemiddelde van de maximum dagtemperatuur in 2018 t/m 2021. In aanvulling hierop is (met een dunne zwarte lijn) ook het zwevend 7-daags gemiddelde van de gemiddelde dagtemperatuur in 2021 gegeven - Bron: KNMI etmaalgegevens voor weerstation Eindhoven.

Dagelijkse neerslag in 2021 (vergeleken met 2018 t/m 2020) In de periode half juni - half augustus is heeft het meer geregend dan tijdens de afgelopen droge zomers. Die regen was goed voor planten maar enkele extreme buien, o.a. eind juni en half juli hebben ook schade aangericht.

Zwevend 30-daags gemiddelde van de etmaalsom neerslag in 2018 t/m 2021 - Bron: KNMI etmaalgegevens voor weerstation Eindhoven.

- Eerste wespen gezien 2018, 2019, 2020, 2021
- Eerste metselbijen gezien 2018, 2019, 2020, 2021
- Eerste hommels gezien 2018, 2019, 2020, 2021

2021: WEINIG ACTIVITEIT IN DE INSECTENHOTELS

Door een samenloop van omstandigheden waren er dit jaar weinig bijen/wespen te zien in de insectenhôtels.

Matige weersomstandigheden voor bijen en wespen

Vergeleken met de eerste jaren, was 2021 een koud, nat jaar met weinig zon voor de bijen en wespen in en rond de insectenhôtels. Dat dit ongunstig is voor bijen en wespen was ook landelijk te merken, bijvoorbeeld aan het lage aantal limonadewespen dit jaar*.

Het weer was wel goed voor bloei en plantengroei. De struwelen die Brabants Landschap begin 2021 in de omgeving van de hôtels aanplante, hebben door de regen een goede start gehad. Indirect hebben insecten daar de komende jaren voordeel van.

Groot onderhoud insectenhôtels

In februari-maart is al het riet, bamboe en andere stengels in de hôtels vervangen door vers materiaal. Het seizoen begon dus met half lege hôtels en kwam maar langzaam op gang.

De oude stengels - gevuld met larve, poppen en bijtjes die in de broedcellen overwinteren - zijn verplaatst naar tijdelijke kasten in de akker**. De bijen die daar uitvliegen maken weer nieuwe nestjes in de insectenhôtels.

*Bron: https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=28144&utm_campaign=De%20Wespenkrant&utm_medium=email&utm_source=Revue%20newsletter
** Opslag donker en droog op 30-60 meter van de het dichtstbijzijnde hotel, maart tot medio september.

Wanneer verschijnen jaarlijks de eerste hommels, metselbijen en wespen?

In de grafieken op de vorige bladzijde is per jaar aangegeven wanneer auteur de eerste keer dat jaar hommels, (gehoornde of rosse) metselbijen en plooiwingswespen zag in haar tuin of in de omgeving van de insectenhôtels.

In deze (zeer kleine) steekproef verschenen de **eerste hommels bij een temperatuur van rond de 13-17 °C**, tussen eind februari en eind maart. De **eerste wespen werden gezien bij 18-20 °C** in de eerste helft april. Bij de metselbijen is geen duidelijke trend te ontdekken.

In 2021 vallen alle eerste waarnemingen samen met de warmtepiek eind maart. Na die piek volgden koude natte weken, waardoor de juist ontwaakte bijen en wespen verpieterden.

Akkerhommel 29 maart 2021 ►
Bombus pascuorum

Hoorntjes

De vrouwtjes gehoornde metselbij én rosse metselbij hebben twee hoorntjes midden op het gezicht.

Eerste 3 segmenten licht

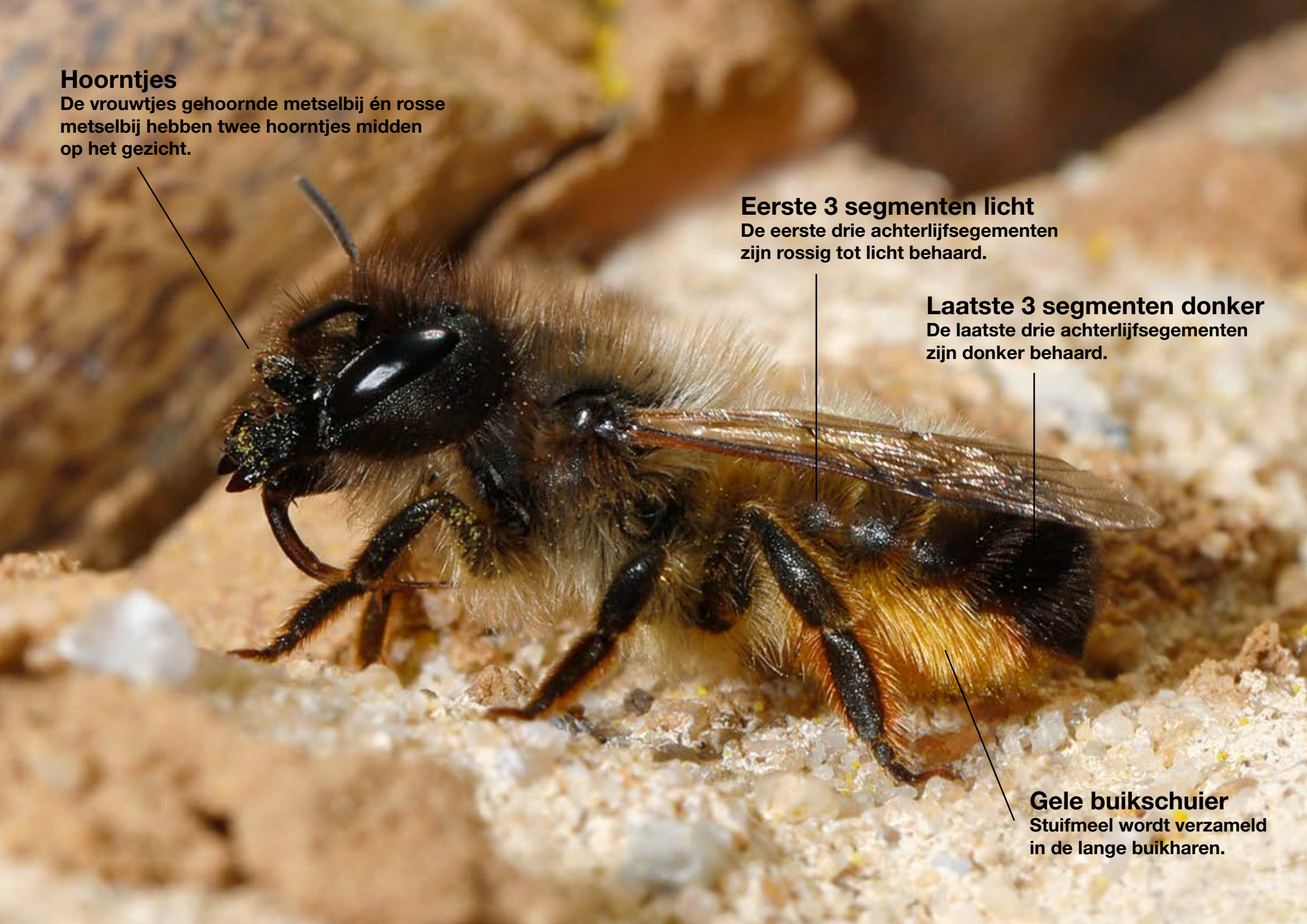
De eerste drie achterlijfsegmenten zijn rossig tot licht behaard.

Laatste 3 segmenten donker

De laatste drie achterlijfsegmenten zijn donker behaard.

Gele buikschuier

Stuifmeel wordt verzameld in de lange buikharen.

ROSSE METSELBIJEN

Begin mei zie ik de eerste bijen op de insectenhôtels: twee mannetjes rosse metselbij. Dat is geen verrassing, de mannetjes verschijnen altijd eerder dan de vrouwtjes.

Mijten

Ook niet verrassend: één van de mannetje zit vol mijten. Voordat je 'zielig!' gaat roepen: deze mijten zijn niet per se slecht voor de bijen. Ze helpen ook bij het schoon en schimmelvrij houden van het nest. Ze eten afval en ruimen dode larven op. Het zijn andere soorten dan de door imkers gevreesde varroamijt. De metselbijen hebben wel last van de meeliftende mijten maar worden er niet door bedreigd*.

Houdini vlieg

Ook direct gesignaleerd is de Houdini vlieg. Dit vrouwtje was er vroeg bij. Ze zat op één van de insectenhôtels te wachten op een kans om eitjes te leggen in een nestje van een metselbij. Dat is geen goed nieuws. De larven van deze fruitvliegjes eten het voedsel in het nest. Dit gaat ten koste van de metselbijenlarven. Geparasiteerde nestjes zijn te herkennen aan een spaghetti-achtige kluit vliegenlarven.

*Bron: P. van Breugel, Gasten van bijenhôtels, 2014.

Rosse metselbij ♂ met mijten
Osmia bicornis (mijten mogelijk *Chaetodactylus osmiae*)

Houdini vlieg
Cacoxenus indagator

Rosse metselbij ♀
Osmia bicornis

KAUWENDE / ZWARTBRONZEN METSELBIJ

Op 9 juni zit een wat kleinere metselbij op een van de insectenhôtels. Het is een mannetje, dat zie ik aan de lange antennes. Maar ze zijn niet zo lang als van een mannetje rosse metselbij (zie foto pagina 9).

Sterk gelijkende soorten metselbijen

Ik vergelijk de foto's van dit bijtje met de kenmerken van verschillende (metsel)bijen. Determinatietabellen zijn gebaseerd op kenmerken die je vaak alleen onder een binoculair goed kunt zien. Met een beetje mazzel kom je met foto's ook tot een naam. In dit geval blijven er na wat gepuzzel (waarschijnlijk) twee opties over.

Twee metselbijen met dezelfde levensstijl

De kauwende en zwartbronzen metselbij zien er bijna hetzelfde uit, maken eenzelfde soort bovengrondse nestjes van fijngekauwd bladmateriaal en bezoeken dezelfde bloemen. Vooral knooppkruid en speerdistel zijn belangrijk voor deze zeldzame bijen die sterk in aantal zijn afgenomen.

De meeste bijen hebben een levenscyclus van één jaar. Soms zijn er zelfs twee generaties per jaar maar het lijkt erop dat veel kauwende en zwartbronzen metselbijen er **twee jaar over doen om volwassen te worden en dat maakt ze kwetsbaar**. Als er in die twee jaar iets gebeurt met het dode hout, de stengels of andere holtes waarin ze leven, was alle moeite en wachten voor niets.

*Bron: T. M.J. Peeters et al. 2012. De Nederlandse Bijen.

BROEDPARASIETEN

Sluipwesp *Ephialtes manifestator*

Deze sluipwesp heeft een indrukwekkend lange legboor. Daarmee prikt ze door de nestafsluiting of nestwand heen om eitjes te leggen in broedcellen van metselbijen en klokjesbijen. Ze komt vaak pas als de nestgangen geheel afgesloten zijn.

Tandgoudwespen *Hedychrum nobile/niemelai*

Deze twee soorten tandgoudwespen zijn prachtig gekleurd! Ze zijn op het oog niet uit elkaar te houden. Allebei parasiteren ze op nestjes van knoopwespen. Die nestjes zitten in de grond en niet in insectenhôtels. Toch kwam de tandgoudwesp van de foto even snuffelen aan de stengels.

Gewone tubebij

De gewone tubebij is een broedparasiet die zich in de omgeving van tronkenbijen ophoudt. Telkens als een tronkenbijtje een broedcel bouwt en vult, probeert het vrouwtje tubebij daar snel haar eitjes bij te leggen. Uit die eitjes komen larven die de voedselvoorraad inclusief het tronkenbijlarfje opeten.

◀ Sluipwesp
Ephialtes manifestator

◀ Zandgoudwesp ♀
Hedychrum nobile /niemelai

◀ Gewone tubebij ♀
Stelis breviscula

kijkbuisjes. SVP terugschuiven na het kijken.

25 augustus

Op 25 augustus zijn in cel 2 en 5 roodbruine cocons van ongeveer 7 mm lang zichtbaar. De zandwandjes, het stuifmeel en de cocons wijzen erop dat dit waarschijnlijk rosse metselbijen zijn. Hopelijk komen de cocons in mei 2022 uit maar de kans is groot dat ze uiteindelijk beschimmelen zoals de larven in cel 3 en 4. In cel 1 lijkt al vroegtijdig iets mis te zijn gegaan.

En ook uit de broedcellen uit 2020 links zijn geen bijtjes gekomen: de cellen zijn onveranderd, de bijtjes, poppen of larven zijn overleden. Kijkbuisjes zijn goed om te zien wat er in nestgangen gebeurt maar slecht voor de overleving van de bijen.

KIJKBUISJES

Om te laten zien wat er in de gangen van de insectenhôtels gebeurt, bevat insectenhotel 4 een uitschuifbare lade met vier kunststof kijkbuisjes (Ø 5,5 mm).

Op 29 mei is achterin kijkbuis 2 een verse prop zand zichtbaar. Welke metselbij of metselwesp is hier bezig?

In kijkbuis 1 zijn broedcellen uit 2020 zichtbaar. Zouden daar dit jaar jonge bijtjes uitkomen?

Op 9 juni zijn 5 nieuwe broedcellen zichtbaar:

kijkbuis 2: 11, 24, 14 mm

kijkbuis 3: 55 mm

kijkbuis 4: 20 mm

De broedcellen zitten vol stuifmeel en de wandjes tussen de cellen zijn gemaakt van licht- en donkergekleurd zand: hier zijn dus metselbijen aan het werk. In de cellen zijn 2 larven en een vers eitje te zien.

Op 13 juni is goed zichtbaar dat de larven eten van het stuifmeel (en van de nectar waar het mee vermengd is). De broedcellen van 2020 in kijkbuis 1 zien er onveranderd uit.

Op 11 juli zit cel 1 nog vol stuifmeel, in cel 2 is nu meer ontlasting dan stuifmeel zichtbaar. Cel 3 slaat wit uit: kunststofbuisjes zijn helaas erg gevoelig voor schimmel. In cel 4 en 5 zijn larven zichtbaar.

Soms gele vlekken vooraan op het
borststuk (nooit bij bergveldwesp)

Duidelijk gele rand (bij
bergveldwesp dun of afwezig)

Bovenkant antennes donker
(ook bij bergveldwesp)

Kopschild geel-zwart-geel
(ook bij bergveldwesp)

Gele tekening bovenop breed naar
onder smal toelopend
(bij bergveldwesp smal)

Geel onder de ogen
(nooit bij bergveldwesp)

ZEER ZELDZAME GROEFKOPVELDWESP

Onderhoud aan de insectenhotels kan interessante informatie opleveren, omdat achter en tussen de stengels ook insecten overwinteren. Bij onderhoud in maart 2022 werd een overwinterende **groefkopveldwesp** aangetroffen. **Deze soort is zeer zeldzaam, er is maar één andere melding uit Brabant.**

De groefkopveldwesp werd in 2020 voor het eerst gemeld in Nederland. Er zijn inmiddels enkele tientallen waarnemingen uit Limburg en één andere melding uit Noord-Brabant (Asten 2020)*.

Steeds meer veldwespsoorten door klimaatverandering

De Franse veldwesp heeft zich sinds begin van jaren 2000 vanuit het Zuiden verspreid over heel Nederland. Daarna kwam de Bergveldwesp, en sinds 2020 ook de Cryptische veldwesp en Groefkopveldwesp. Meer soorten worden al gezien in België* en Duitsland en zullen volgen.

Warmteminnende soorten

De Franse veldwesp zie je in tuinen maar de nestjes van de bergveldwesp en groefkopveldwesp kun je vooral** verwachten op de hei, hangend aan struikhei of een klein dennetje.

De groefkopveldwesp herkennen

Deze wesp lijkt op de bergveldwesp: de bovenkant van de antennes is donker en de koptekening is gelijkend. De groefkopwesp heeft echter meer geel, met name onder de ogen en op het borststuk. Zie figuur op de vorige bladzijde.

*Bron: waarneming.nl

** Ik ontving in 2021 ook een foto van bergveldwesp in een tuincentrum in Geldrop

*** Bron: C.Schmid-Egger et al., 2017. Revision of the West Palaearctic *Polistes* Latreille, with the description of two species - an integratieve approach using morphology and DNA barcodes. Zookeys.

Kenmerken*** **Groefkopveldwesp** ♀
ten opzichte van **Bergveldwesp** ♀

Groefkopveldwesp ♀
Polistes nimpha

Franse veldwesp ♂ uitkijkend naar vrouwtjes
vanaf het dak van een insectenhotel
Polistes dominula

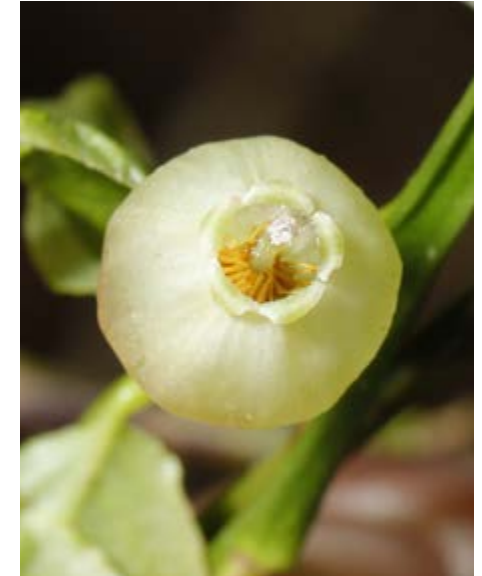

HOMMELS EN BOSBESSEN

Wie tussen begin april en half mei in de Herbertusbossen wandelt, kan de blauwe bosbessen zien bloeien. De bloemen worden graag bezocht door hommels en andere voorjaarsbijen. Blauwe en rode bosbessen (hier ook aanwezig) zijn belangrijke voedsel- en drachtplanten voor vroege bijen.

Op de bosbessen in de Herbertusbossen zijn verschillende hommels aangetroffen: aardhommels, akkerhommels en weidehommels. Ook andere soorten komen af op de bosbessennectar en stuifmeel: diverse koekoekshommels, de boomhommel en veenhommel.

Stamper en stuifmeeldraden
van de blauwe bosbes
Vaccinium myrtillus ►

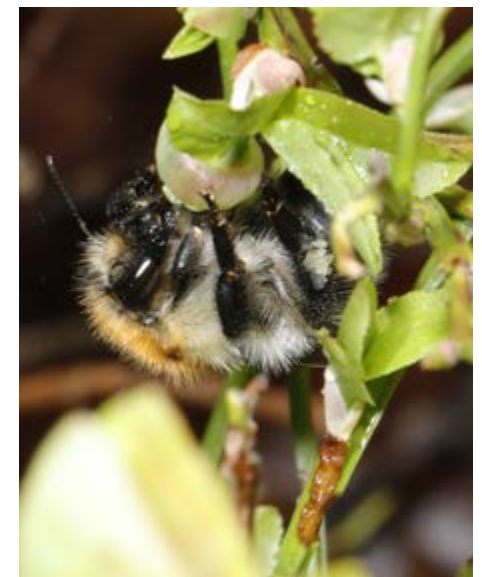

Hommel uit de aardhommel-groep ♀ ►
Bombus terrestris/lucorum/magnus/cryptarum

Weidehommel ♀ ►►
Bombus pratorum

Hommel uit de akkerhommel-groep ♀ ►►►
Bombus pascuorum/muscorum/humilis

◀ Hommel uit de aardhommel-groep ♀
Bombus terrestris/lucorum/magnus/cryptarum

MEER LIEFHEBBERS VAN BOSBESSEN

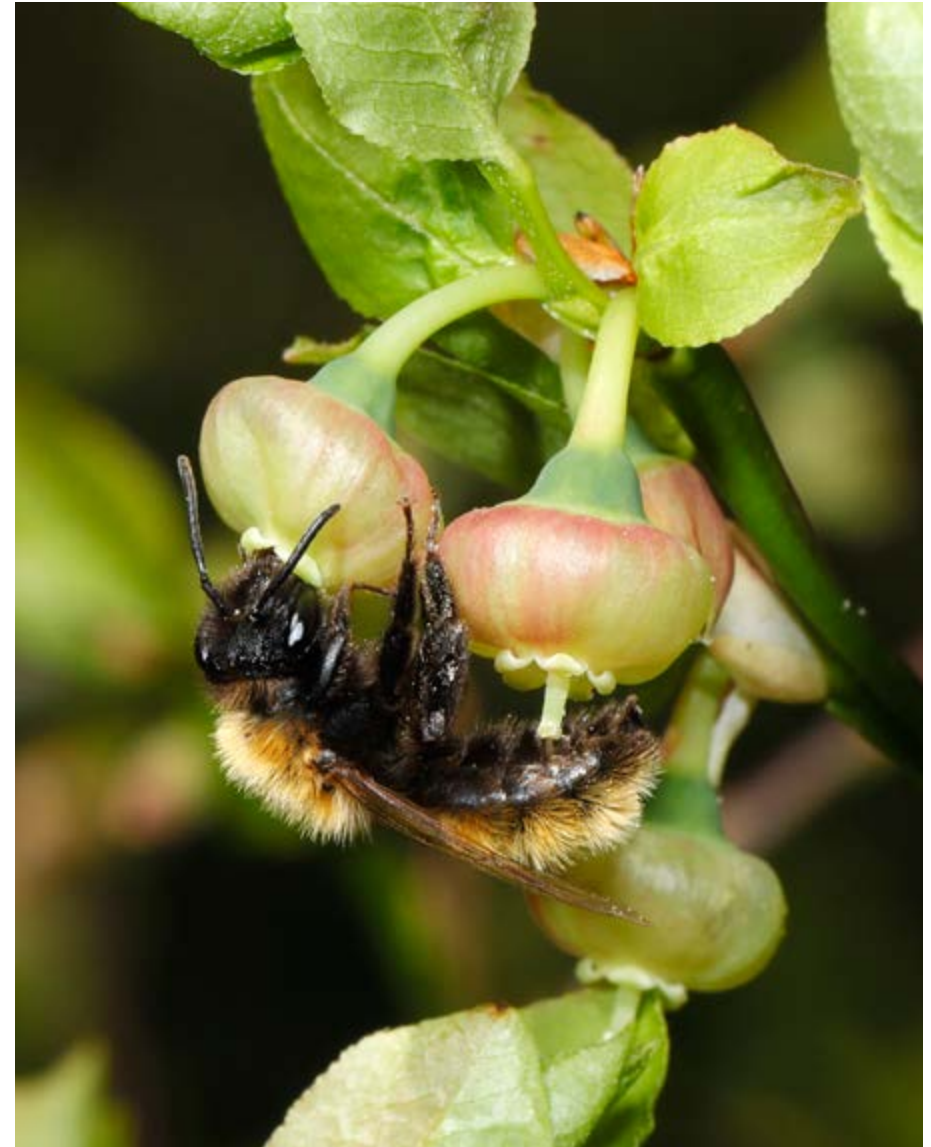
Blauwe bosbessen (niet te verwarren met de gekweekte Amerikaanse bosbes) trekken niet alleen hommels aan, maar ook een aantal zandbijen, groefbijen en metselbijen*.

Er is zelfs een vrij zeldzame bosbesbij (*Andrena lapponica*) die vooral stuifmeel van bosbessen verzamelt. Deze bij is ook in de Herbertusbossen gezien (Menno Reemer, 15-05-2020, op rode bosbes**).

Het vosje (rechts) is familie van de bosbesbij. De vrouwtjes zijn mooie middelgrote bijen met een dichte voskleurige beharing. Ze maken hun nestjes in de grond. Vaak vind je meerdere nestjes elk jaar terug op dezelfde plek (dit heet een aggregatie)*.

*Bron: T. M.J. Peeters et al. 2012. De Nederlandse Bijen.

**Bron: waarneming.nl

◀ Blauwe bosbes
Vaccinium myrtillus

Vosje ♀
Andrena fulva ▶

GRIJZE ZANDBIEN

Naast het zandpad bij de insectenhôtels leven grijze zandbijen. Vanaf eind februari kun je kleine zandhoopjes vinden. De bijen nestelen in de grond, op zonbeschenen zandheuvelds of zandpaden. Op geschikte plekken vind je vaak tientallen tot honderden nestjes bij elkaar ('nestaggregaties').

Begin mei verschijnen ter plaatse van de nesten graafsporen en kuiltjes tot circa 15 cm diep. Toeval of is er meer aan de hand? Van dassen is bekend dat ze hommel- en wespen nesten uitgraven en het broed opeten. Het uitgraven van solitaire bijen is echter niet bekend. Zou het voor dassen de moeite lonen om die kleine nestjes uit te graven? En waren het wel dassenputjes of misschien toch konijnschraapjes, of allebei? Dat vraagt om nader onderzoek in 2022.

Hoe (on)diep nestelen grijze zandbijen?

Grijze zandbijen nestelen op een diepte van gemiddeld 40 cm (20-70 cm), met uitschieters tot slechts 10 à 15 cm maar ook tot wel 1 meter diepte*.

*Volgens Westrich, 1989 nestelen grijze zandbijen tot 60 cm diep. Fellendorf, Mohra, Paxton 2004 noemt een range van 20 tot 70 cm met een gemiddelde van 40 cm. In persoonlijke mededelingen van N. Vereecken (maart 2021) en R. Paxton (nov 2021) worden minimum en maximum dieptes van 10 tot 15 cm en 1 meter genoemd.

P. Westrich, 1989. Die Wildbienen Baden-Württembergs. Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart.

M. Fellendorf, C. Mohra, R.J. Paxton, 2004. Devastating effects of river flooding to the ground-nesting bee, *Andrena vaga*, and its associated fauna. *Journal of Insect Conservation*, 8, p. 311-322.

M. Fellendorf, 1995. Die Wildbienenfauna der Rastatter Rheinaue unter besonderer Berücksichtigung der Bionomie von *Andrena vaga* Panzer 1799. University of Karlsruhe, Masters Thesis, 172 pp.

N. Vereecken, E. Toffin, M. Gosselin, D. Michez, 2006. Observations relatives à la biologie et à la nidification de quelques abeilles sauvages psammophiles d'intérêt en Wallonie, *Parcs et Réserves*, Vol. 61 no. 1, p. 8-13.

GRIJZE ZANDBIJEN EN WILGEN

Grijze zandbijen vliegen vroeg in het jaar, van eind februari tot begin mei. Vroeg in het seizoen bloeien nog weinig planten, en de vrouwtjes grijze zandbijen verzamelen bijna uitsluitend wilgenstuifmeel. De mannetjes bezoeken voor nectar ook wel paardenbloemen of fruitbomen.

In het weiland bij de insectenhôtels staat een strook boswilg en hier waren begin mei foeragerende vrouwtjes grijze zandbij te zien. Ze hebben speciale flosjes haar aan de achterschienen en op de aanzet van de achterpoten. Daarmee verzamelen ze stuifmeel dat ze een paar keer per dag naar het nest brengen*.

Bron: K. Rezkova, M. Žáková Z. Žáková, J. Straka, 2011. Analysis of Nesting Behavior Based on Daily Observation of *Andrena vaga*

Bij deze grijze zandbij ♀ zijn de ingedeukte binnenoogranden ('tractorsporen', typisch voor zandbijen) goed te zien.
Andrena vaga ♀

◀ Grijze zandbij ♀
Andrena vaga

TWEEHUIZIGE WILGEN

Bloemen hebben mannelijke en vrouwelijke onderdelen. Stuifmeel en stuifmeeldraden zijn mannelijk. Onderdelen zoals stamper, stempel, stijl en vruchtbeginsel zijn vrouwelijk. Voor bevruchting zijn beide nodig.

Bij wilgen zijn de mannelijke en vrouwelijke onderdelen strikt gescheiden. Bekijk de wilgenkatjes maar eens, dan zie je twee bloeiwijzes. Er zijn katjes met alleen mannelijke onderdelen, meestal geel van het stuifmeel. En er zijn slankere meer grijzige katjes met alleen vrouwelijke onderdelen. We spreken over **éénslachtige** bloemen.

Zie je een wilg met mannelijke katjes? Zoek dan op dezelfde plant naar de vrouwelijke katjes. **Je zult er geen vinden!** Wilgen zijn namelijk **tweehuizig**: er zijn mannelijke wilgen met mannelijke bloemen en vrouwelijke wilgen met vrouwelijke bloemen.

Zowel mannelijke als vrouwelijke katjes produceren nectar. Zowel de zoete nectar als het eiwitrijke stuifmeel zijn aantrekkelijke voedselbronnen voor insecten. Alleen insecten die zowel mannelijke als vrouwelijke katjes bezoeken kunnen helpen bij de kruisbestuiving van wilgen.

◀ Boswilg ♀
Salix caprea

Boswilg ♀ Vrouwelijke katje met zichtbare stempels ▶
Salix caprea

◀ Boswilg ♂
Salix caprea

Boswilg ♂ Mannelijke katje met meeldraden ▶
Salix caprea

WILGEN EN BIJEN

Niet alleen grijze zandbijen bezoeken boswilg, ook andere voorjaarsbijen en honingbijen komen af op de nectar en het stuifmeel.

De grote zijdebij bijvoorbeeld, is typisch een soort die je op wilg kunt vinden. De bij nestelt vaak in groepjes in het zand, op een afstand van maximaal 350 meter* van wilgen of ander voedsel.

De grote zijdebij lijkt qua grootte en uiterlijk soms wat op een honingbij. Honingbijen zijn altijd eenvoudig te herkennen aan de stuifmeelkorfjes aan de achterpoot en de vleugeladers (hele lange marginale cel).

Bron: Wessering, J. (1996) Habitatwahl und Ausbreitungsverhalten von Stechimmen (Hymenoptera: Aculeata) in Sandgebieten unterschiedlicher Sukzessionsstadien. PhD Thesis, University of Karlsruhe.

◀ Grote zijdebij ♀
Colletes cunicularius

◀ Roodgatje ♀
Andrena haemorrhoa

◀ Honingbij ♀
Apis mellifera

◀ Honingbij ♀
Apis mellifera

Hommel uit de aardhommelgroep ♀ koningin
Bombus terrestris/lucorum/magnus/cryptarum ▶

Wilgen worden ook bezocht door hommels. Er is zelfs een wilgenhommel maar deze is op basis van het uiterlijk niet of nauwelijks te onderscheiden van de aardhommel, de veldhommel en de grote veldhommel. Deze vier soorten samen noemen we de 'aardhommelgroep'.

De hommel hieronder heeft een ver naar onder doorlopende gele kraag en een licht(bruin)gele band over het achterlijf. Daarmee is het onwaarschijnlijk dat dit een wilgenhommel is.

WILGEN EN VliegEN

Op boswilg zijn diverse soorten vliegen te vinden, klein en groot. Ze behoren vaak tot de groep zweefvliegen maar je vindt ook bloemvliegen, dansvliegen, zwarte vliegen, echte vliegen, strontvliegen...

◀ Tweekleurig gitje ♂
Cheilosia albipila

◀ Kegelbijvlieg en wilgenaardvlo
Eristalis pertinax en *Crepidodera spec.*

◀ Bosbandzweefvlieg
Syrphus torvus

◀ Strontvlieg
Scathophaga stercoraria

Dansvliegen (waarschijnlijk) ▶
Empis spec. (onzeker)

Rouwvlieg ▶
Bibio spec. (mogelijk B. lanigerus)

ROODGATJES

Het roodgatje is een van de meest algemene zandbijen in Nederland. Je komt ze tegen van half maart tot in juni, met een piek begin mei. Aan de foto hieronder is te zien waarom ze roodgatje worden genoemd.

Roodgatjes nestelen net als andere zandbijtjes in zanderige grond. Ze verzamelen nectar en stuifmeel op verschillende planten, met name op paardenbloemen en wilgen.

Bij nestjes van roodgatjes kun je ook nestparasieten tegenkomen zoals:

- de gewone wolzwever, een vlieg die haar eitjes in het nest van zandbijen gooit
- de gewone dubbeltand, een wespachtige bij die zelf geen nest maakt maar haar eitjes in het nest van roodgatjes legt.

◀ Parende roodgatjes ♀ en ♂ op paardenbloem
Andrena haemorrhoa

Roodgatje ♀ op boswilg ▶
Andrena haemorrhoa

BANDGROEFBIJEN

In Nederland komen wel 75 soorten groefbijen voor. De vrouwtjes van deze bijen zijn te herkennen aan het groefje in het laatste achterlijfsegment (zie foto rechts).

Deze bijen nestelen in de bodem, meestal solitair maar soms ook in groepjes of sociaal (zoals hommels of honingbijen, met een koningin en werksters).

Het is vaak lastig om groefbijen vanaf foto te determineren maar wel mogelijk om te bepalen bij welke groep ze horen, bijvoorbeeld:

- de bandgroefbijen (met brede haarbandjes),
- de smaragdgroefbijen (met smaragdgroene glans),
- de geurgroefbijtjes (die een zoete geur verspreiden),
- of de halictussoorten (met haarbandjes op de eindranden van de achterlijfsegmenten).

Groefbijendoder

De groefbijendoder is een soort knoopwesp. Voor elke broedcel die een vrouwtje bouwt, vangt ze 5 tot 8* groefbijtjes (en andere bijtjes). Die groefbijtjes vormen de voedselvoorraad voor de wespelarven.

*Bron: T. M.J. Peeters et al. 2012. De Nederlandse Bijen

Groefje van een zesvlekkige groefbij ♀
Lasioglossum sexnotatum ▲

◀ Bandgroefbij ♀ (gecombineerde opname van één exemplaar)
Lasioglossum spec. (mogelijk L. leucozonium)

► Groefbijendoder ♀
Cerceris rybyensis

WIE ZIT ER AAN DE BERKENBLAADJES?

Inheemse bomen zoals de ruwe berk hebben relaties met enorm veel verschillende insecten. Kijk naar berkenblaadjes en je vind allerlei sporen van insecten die er gangetjes ('mijnen') in knagen, er stukken uitsnijden of een blad ter kunstig om hun eitjes vouwen.

De berkenbladroller is een kleine zwarte snuitkever waarvan het vrouwtje op kunstige wijze berkenblaadjes lossnijdt en oprolt. Het pakketje is een bescherming voor haar eitjes. Kijk eens op de foto op de vorige pagina. hoe mooi ze dat doen! Het complexe snijpatroon van bladrolkevers fascineert zelfs wiskundigen* die het in wiskundige formules hebben proberen te vatten.

*Bron: P. Tutelaers. 2020. Which function does fit best to the figures of Albert Daanje? (nog ongepubliceerd artikel)

Een zeer bijzondere vondst waren de knaagsporen van de **zeer zeldzame ericabij**. Dit bijtje uit de familie van de behangersbijen knaagt mooie afgeronde stukjes berkenblad waarmee ze haar de broedcellen in haar ondergrondse nest bekleedt**. De ericabij foerageert vooral op dopheide. Ik vond sporen van dit zeldzame bijtje nabij de insectenhôtels en op de Plateaux, in beide gevallen op kleine berkjes nabij een nattere plek met dopheide. **Voor beheerders is dus van belang om niet alle berkjes nabij dopheide te laten verwijderen!** Daarnaast is het belangrijk te weten dat de nestjes slechts 2,5 tot 5 cm onder de grond zitten en dus **kwetsbaar zijn bij betreding of beheer**.

**Bron: T. M.J. Peeters et al. 2012. De Nederlandse Bijen

◀ Berkenbladsnijdermot
Incurvaria pectinea

◀ Berkenbladsigarenmaker (vermoedelijk)
Byctiscus betulae

◀ Berkenbladrolkever
Deporaus betulae

◀ **Ericabij**
Megachile analis

SPORKEHOUT

De foto's hiernaast en op de volgende bladzijde zijn genomen op dezelfde struik sporkehout* (in de berm tussen de insectenhôtels) en bijna allemaal tijdens één bezoek (9 juni 2021)! Naast de afgebeelde vliesvleugeligen werden er ook allerlei vliegen, vlinders (zie ook pagina 45 *Groentjes*), kevers, wantsen, cicades, spinnen gezien.

Zoals in voorgaande rapporten al aangegeven, is sporkehout een belangrijke nectarbron met een lange bloeitijd voor allerlei insecten. De nectar is goed bereikbaar voor insecten met een korte tong zoals wespen.

Sporkehout staat volgens informatie** van EIS Nederland dan ook in de **top 5 van meest door wespen bezochte bloemen**. De foto van de urntjeswespman is gemaakt op een nabijgelegen lijsterbes maar van mannetjes urntjeswespen is bekend** dat ze graag zwermen rond sporkehout.

*Deze sporkenhout vormt samen met een zomereik een bosje tegenover de kruising met bankje. Sommige insecten zijn gefotografeerd op het blad van deze zomereik.

**Bron: T. M.J. Peeters et al. 2012. De Nederlandse Bijen.

◀◀◀ Wegwesp ♀
Anoplius viaticus

◀◀ Glanzende houtmieren
Lasius fuliginosus

◀ Muurwesp ♂
Ancistrocerus spec.

◀◀◀ Duitse wesp ♀
Vespula germanica

◀◀ Grote rupsendoder
Ammophila sabulosa

◀ Roodgatje ♀
Andrena haemorrhoa

◀◀◀ Sluipwesp
mogelijk *Buathra laborator*

◀◀ Urntjeswesp ♂ op nabijgelegen lijsterbes
Eumenes spec. (waarschijnlijk E. pedunculatus)

◀ Honingbij ♀
Apis mellifera

GRAAFWESPEN OP SPORKEHOUT

Diverse soorten wespen komen af op de sporkehoutstruik. In het bijzonder vallen de graafwespen op. Zo werden mannetjes van alle drie de Nederlandse soorten zeefwespen aangetroffen. Deze mannetjes hebben een soort 'zeefje' aan de voorpoten. De stippels of strepen op het zeefje zijn kenmerkend voor elke soort.

De vrouwtjes zeefwesp vangen vliegen die als voedselvoorraad in de broedcellen worden gelegd. Dit geldt ook voor de blokhoofdwespen. Kameelhalswespen (en ivoorwespen*) daarentegen behoren tot de vlinderdoders.

*Wel gezien op het sporkehout maar geen foto kunnen maken.

◀ Blokhoofdwesp op zomereik
Ectemnius spec. (mog. E. continuus)

◀ Bleke zeefwesp ♂
Crabro scutellatus

◀ Kleine zeefwesp ♂ op zomereik
Crabro peltarius

◀ Grote zeefwesp ♂
Crabro cribarius

Kameelhalswesp ♂
Lestica clypeata ▶

DAGACTIEVE NACHTVLINDERS

Er zijn vlinders die behoren tot families van nachtvlinders die toch overdag vliegen.

Een mannetje smaragdlangsprietmot meet zonder antennes circa 10 mm en met antennes 25 mm. Dansende mannetjes smaragdlangsprietmot bieden een prachtig schouwspel.

Het op één van de insectenhotels gefotografeerde dwergmineermotje is écht een dwerg! Deze kleine schoonheid is minder dan 3 mm lang.

De phegeavlinder is voor veel mensen in de omgeving een bekende vlinder, maar buiten Limburg en ZO-Brabant is dit insect in Nederland schaars of afwezig.

De metaalvlinder is ook al zo'n beauty met een prachtig metaalgroene glans.

◀◀ Smaragdlangsprietmot ♂
Adela reaumurella

◀ Dwergrmineermot
Nepticulidae indet.

◀◀ Phegeavlinder
Amata phegea

◀ Metaalvlinder ♀
Adscita statice

GROENTJES

Het groentje is een vlindertje uit de familie van de blauwtjes. Maar zoals de naam al zegt, heeft dit vlindertje vleugels met een groene onderkant (de bovenkant van de vleugels is egaal bruin).

Eind mei / begin juni zaten ze op het sporkehout aan het zandpad, samen met heel veel andere insecten die worden aangetrokken door de nectar van de 'vuilboom' (zoals sporkehout ook wel wordt genoemd).

Groentjes kom je vooral tegen op de overgang van bos naar (vochtige) heide, op heide, brem, lijsterbes, sporkehout, rode bosbes en braam**.

Volgens de landelijke vlindertelling* was 2021 een slecht jaar voor het groentje. De vlinder is vrij schaars en de afgelopen jaren zijn de aantallen gedaald (na een lichte stijging tussen 2000 tot 2013).

*Bron: Van Swaay, C.A.M. et al. Vlinder, libellen en hommels geteld, Jaarverslag 2021, Rapport VS2022,00, De Vlinderstichting.

**Bron: www.vlinderstichting.nl

◀ Groentje op sporkehout
Callophrys rubi op *Frangula alnus*

Groentje ▶
Callophrys rubi

KEVERS

De spektor *Megatoma undata* is een kevertje dat je vaak in insectenhôtels kunt aantreffen, als volwassen zwartwit kevertje maar vooral ook als onvolwassen behaarde bruine larve. Ze ruimen er restjes van dode insecten op. Voor wespenliefhebber leuke bijkomstigheid is dat de larve zelf weer gegeten worden door de spektorplatkopwesp* *Laelius femoralis* die je dus ook op nesthulpen kunt aantreffen.

*Bron: P. van Breugel, Gasten van bijenhôtels, 2014.

◀ Gekerfde schorskever
Bitoma crenata

◀ Driehoornmestkever ♀
Pardosa spec.

◀ Spektor
Megatoma undata

◀ Gestreept steilkopje
Cryptocephalus vittatus

Ladderboktor ▶
Saperda scalaris

SPINNEN

Zoals eerdere jaren worden ook spinnen aangetroffen in en rond de insectenhôtels.

Onbekend spinsel aangetroffen aan de onderzijde van een insectenhotel ►

◄ Krabspin onbekend ♀
Xysticus spec.

◄ Wolfspin onbekend ♂
Pardosa spec.

◄ Komkommerspin onbekend
Araniella spec.

◄ Driestreepspinnen
Mangora acalypha

Zwart kaardertje met prooi
Brigittea latens ►

VERVOLG

Vanaf 2022 zal de inventarisatie geleidelijk worden afgebouwd. De aandacht wordt verlegd naar andere locaties. De monitoring van specifieke soorten gaat door, zoals de ericabij, kleine harsbij, ivoorwesp en groefkopveldwesp.

◀ Steekmieren snoepen graag van de nectar van ranonkelbijen ♀
Myrmica spec. en Chelostoma florisomne

▼ Muurwesp ♀ (volgende pagina)
Ancistrocerus spec.

